

CLUB DE LECTURA Curs 2023-24

MARIA GLORIA NO SEMPRE LA CULPA ES D'ELLA

DOLORS MONSERDÀ

**DILLUNS, 25 de març
A 2/4 DE 5 DE LA TARDA**

Coordina:
Magda Bosc i Rocamora

Dolors Monserdà

(Aquesta nota biogràfica ha estat elaborada per M.Carme Mas i Morillas).

Dolors Monserdà va ésser, en el seu temps, una excepció entre les seves coetànies, una dona que va irrompre en el món literari i cultural del seu temps tot intentant, amb plena consciència, d'incidir-hi com a emissora i productora de missatges ideològics i literaris, sens oblidar, en cap moment, la seva condició de dona i la condició de les dones com a receptores dels seus missatges.

L'autora va néixer al cor de la Barcelona menestral, al número 2 del carrer de la Palla, on el seu pare tenia un taller dedicat a relligar llibres. Dolors va néixer el 10 de juliol de 1845, primera filla de Josep i Beatriu.

Segons explica Feliu Elias, biògraf del germà de l'autora, el pintor Enric Monserdà, aquell obrador -«un ver club liberal»- acollia en les seves tertúlies, personatges del món de la cultura i de les lletres com Coll i Vehí, Milà i Fontanals, Cortada i Sala, Frederic Soler, Emili Vilanova, Piferrer, Marià Aguiló, i militants liberals com Abdó Terrades, Narcís Monturiol i Josep Anselm Clavé.

No és estrany, doncs, que Dolors Monserdà, gairebé adolescent, comencés a escriure estimulada per un context on la discussió ideològica era habitual, on els llibres eren, alhora, font de treball i font de cultura.

Fou, precisament, en la publicació que dirigia Clavé, «Eco de Euterpe», on la jove Dolors Monserdà donà a conèixer, el 1862, els seus primers versos, dedicats al mestre Clavé. Aquell mateix any, una article en prosa, "La abolición de la esclavitud", va marcar l'inici públic d'una ferma voluntat d'escriure.

Com podem deduir pel títol de l'article esmentat, Monserdà començà a escriure en la llengua que havia après a escriure a l'escola, llengua altra que la de les tertúlies familiars. En aquells primers anys, «Eco de Euterpe» va acollir les seves propostes literàries, conduïda, probablement, per una altra col·laboradora assídua, la poetessa tarragonina Josepa Massanés, amb qui Monserdà va mantenir una estreta amistat, malgrat la distància generacional, fins el 1887, any en què va morir Massanés.

Monserdà es va casar molt jove, el 18 de març de 1865, amb l'argenter Eusebi Macià i Pujol, que treballava en el mateix ofici que el seu pare,

al taller del carrer de l'Argenteria. D'aquest matrimoni van néixer quatre fills. Eusebi, el gran, que morí als nou mesos, va néixer el 1866. Dos anys més tard, Angelina, que es casaria el 1894 amb l'advocat Antoni M. Borrell. La tercera, Dolores, que es va casar el 1892 amb l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, va néixer el 1870. La darrera filla, Encarnació, nascuda el 1872, va morir als cinc anys.

Entre el 1865 i el 1877 Dolores Monserdà va escriure poesia, teatre i narrativa. A partir de 1870, arran d'una pujada a Montserrat, va escriure en l'àlbum del Monestir un poema, "A Maria Verge de Montserrat", fet que suposà una fita en la seva producció poètica catalana.

Pel que fa al teatre, cal dir que s'estrenen al Romea dues obres seves: Sembrad i cogereis, el 1874, i "Teresa o un jorn de prova", el 1876. Molts anys després, el 1913, va escriure una nova obra de teatre, "Amor mana", que mai no ha estat representada, el text de la qual es va publicar el 1930, en el mateix volum de la novel·la "La Quitèria".

Quan Dolores Monserdà començà a publicar, el 1862, Catalunya vivia els moments àlgids de la Renaixença. Algunes dones escrivien, certament, però es dedicaven gairebé en exclusiva a la poesia. Entre les seves antecessores i coetànies, les que ella mateixa va seleccionar per a l'edició especial de «La Lluanera de Nova York», el maig de 1879: Maria Josepa Massanés, Victòria Peña d'Amer, Pilar Maspons i Labrós -«Maria de Bell-lloch»-, Joaquina Santamaria i Ventura -«Agnà de Valldaura»-, Agnès Armengol de Badia, i les mallorquines Manuela de los Herreros de Bonet -nascuda, com ella, el 1845, i Margarida Caimari de Bauló.

La poesia és per a Monserdà, en un primer moment, vehicle d'expressió de tot allò que pensa i sent: amistat, admiració, angoixes, estimació, preocupacions... La mort dels seus fills, especialment la de la petita Encarnació, que recorda en el poema "Ma corona", l'empenyen vers una altra direcció, la dels certàmens jocfloralescos.

Els Jocs Florals, certament, van tenir un important paper com a plataforma política i literària de la Renaixença. Pensem, per exemple, en l'any 1877 -el mateix en què mor la petita Encarnació- en què triomfen dos dels seus coetànies: Guimerà, amb la consecució dels tres premis ordinaris i Verdaguer, guanyador del premi extraordinari amb "L'Atlàntida".

Monserdà començà a produir per participar en els certàmens literaris del moment, com una via -segons ella mateixa confessaria- per fer-se un lloc en el complex món de la literatura del seu temps. És una època

de creació impetuosa. Escrivia molt i, podem imaginar que, sovint, amb pressa. Calia enllestir els poemes per enviar-los a un o altre certamen i el temps era escàs per aturar-se a madurar les composicions. I, a més, calia redactar els articles que li demanaven o que portava a la premsa per publicar, assistir als actes a què la convidaven, remerciar els homenatges, rebre visites, atendre la correspondència.... una època, en definitiva, d'intensa projecció social.

Molts són els premis i accèssits que Monserdà aconseguí en els diversos certàmens arreu dels Països Catalans: Jocs Florals i Certamen de la Joventut Catòlica, de Barcelona; Certamen de l'Acadèmia Bibliogràfico-Mariana, de Lleida; Certamen de l'associació Literària, de Girona; Certamen de l'Ateneo Tarraconense de la Classe Obrera, de Tarragona; Certamen de Banyuls de la Marenda; Certamen de la Societat Agrícola, Científica i Literària dels Pirienus Orientals, a Perpinyà; i certàmens diversos convocats a Sants, a Gràcia, a Valls, a Badalona, a Sant Feliu de Guíxols... Paradoxalment, malgrat que molts dels seus poemes foren premiats en els Jocs Florals de Barcelona, mai no aconseguí el mestratge en Gai Saber, encara que en va ser Presidenta el 1909, any en què Caterina Albert va guanyar el Premi Fastenrath amb la novel·la "Solitud".

L'autora aplegà gran part de la seva producció en dos reculls: Poesies catalanes (1888) i Poesies (1911).

Però no tota la producció era poètica. Paral·lelament, es podien llegir els seus articles en publicacions com «La Renaixença», «La Veu de Catalunya», «Ofrena», «La Gramalla» o «Il·lustració Catalana». A més, cal destacar la seva tasca com a col·laboradora d'algunes publicacions femenines entre les quals esmentem: «Modas y Labors» (1880); «El Figurín Artístico» (1882); «La Ilustración de la Mujer» (1883); «Or y Grana» (1906) i «Feminal» (1907).

No oblidem que Valentí Almirall, que va fundar, el 1879, el primer diari modern que es va escriure totalment en català, va encarregar a Dolors Monserdà el suplement de moda del «Diari Català», «Modas y Labors», que es va caracteritzar, des dels inicis, per la seva qualitat i rigor tècnic, fruit d'una tasca en equip ben coordinada.

És per tot això que Monserdà és considerada la primera dona que té un paper rellevant dins el periodisme català. No fou l'única, certament. D'altres, més joves, es dedicaren a la tasca d'escriure en publicacions periòdiques. Recordem, per exemple, Carme Karr de Lasarte, Maria Domènech de Canyellas, Agnès Armengol de Badia, Palmira Ventós - «Felip Palma»-, la comtesa de Castellà o la mateixa Caterina Albert.

Tanmateix, allò que distingeix Monserdà de la resta és que les seves col·laboracions no es restringiren, solament, a l'àmbit de les publicacions femenines.

Entre els articles publicats per Dolors Monserdà a la premsa periòdica cal destacar-ne, alguns, de temàtica social, política i econòmica, per la rellevància i el ressò que van tenir en el seu moment. Entre els publicats a «La Renaixensa»: "La producció de la dona" (1879), "La veritat sobre l'exposició universal de Barcelona" (1888), "Les senyoras i el lliurecanvi" (1881), "Les víctimes del treball" (1882), "Lo restabliment del divorci a França" (1884), "Los catalans i l'aprovació de l'article 15" (1889), "La qüestió obrera" (1891), "La calamitat de lo barato" (1895). Entre els de «La Veu de Catalunya», destaquem: "Una orientació sobre el problema dels captaires" (1906), "Els rellogats" (1918).

Dolors Monserdà va voler aplegar una selecció d'articles i conferències publicats en opuscles o en la premsa periòdica en el volum "Tasques socials" (1916), un recull en què, com el seu mateix nom indica, pretenia d'incloure els textos que reflectien les seves preocupacions socials, molt particularment en relació a la problemàtica de les dones.

Com a treball d'investigació, cal fer atenció a la "Biografia de Maria Josepa Massanés i Dalmau" (1915), un treball bio-bibliogràfic, fonamentat en el que havia escrit amb motiu de la seva mort i que havia estat publicat, el 1887, pel «Boletín de la Biblioteca-Museo Balaguer», ambdós ben documentats i rigorosos.

La ressenya anterior ens ha portat fins a l'any 1915. Cal que anem vint-i-cinc anys enrere, al voltant del 1890, quan Monserdà decideix d'afrontar un repte. Fins aleshores havia escrit molt i de tot: poemes, comentaris sobre aspectes polítics i socials, articles de viatges, teatre, narracions... Com a escriptora li calia donar un pas més i emprendre l'aventura d'una obra de construcció més laboriosa, d'un gènere on s'ho jugava tot, la novel·la. Coneixedora de la fascinació que les lectores sentien per les novel·les, considerà que era un gènere molt útil per als seus propòsits.

La seva prosa, globalment, encaixa en les coordenades del realisme, al costat d'autors amb propostes tan diverses com Narcís Oller, Josep Pin i Soler, Marià Vayreda, Josep Berga i Boix, Carles Bosch de la Trinxeria i Dolors Monserdà. Quan Monserdà publica "La Montserrat", el 1893, la majoria d'aquests autors, a excepció de Vayreda i Berga i Boix, han publicat bona part de les seves novel·les. Pensem, per exemple, en "La papallona" (1882), "L'escanyapobres" (1884), "Vilaniu" (1885) i "La febre d'or" (1890-1893), del seu amic Oller; "La família dels Garrigas"

(1887), "Jaume" (1888) i "Niobe" (1889), de Pin i Soler; "L'hereu Noradell" (1889) i "Montalba" (1891) de Bosch de la Trinxeria.

Monserdà coneixia les obres dels seus contemporanis. Per a ella, escriure novel·la era més que un un repte. Sabia que trencava motlles. Era la primera dona que s'atrevia a fer novel·la a Catalunya. I, no només a escriure, sinó a utilitzar la novel·la com a vehicle ideològic. Volia arribar a un públic ampli, un públic femení, de dones que compartien problemàtiques i a qui volia transmetre uns missatges molt concrets. Aquest era el seu compromís literari i social.

És per això que les novel·les, els contes, les obres de teatre i molts dels seus poemes, tenen com a protagonistes les dones, les seves inquietuds, les seves angoixes, les seves vides felices o desgraciades i les seves actituds i opcions en la resolució dels conflictes a què s'enfronten. Intentava de reflectir una realitat, la de les dones de la seva societat tot aportant les seves personalíssimes solucions.

La preocupació estètica, en conseqüència, esdevé secundària, tal com assenyala Alan Yates en referir-s'hi, tot considerant que es caracteritza per l'evasió davant els problemes que es planteja la novel·la al tombant de segle. Tot i això, hem de dir que, conscientment o no, en la novel·lística de Monserdà conviuen elements de la novel·la costumista, de la novel·la romàntica i, en major grau, de la novel·la de tesi i de la novel·la realista, elements i recursos literaris que es posen al servei dels seus propòsits.

La producció novel·lística s'inicia amb "La Montserrat" (1893). Més endavant, "La família Asparó" (1900), "La fabricant" (1904) i "La Quitèria" (1906). Uns anys més tard, "Maria Glòria" (1917) i, pòstumament, "Buscant una ànima" (1920).

Paral·lelament, Monserdà escrivia contes, alguns dels quals s'apleguen en el recull "Del món" (1908) publicat en dos volums per la Biblioteca Popular de l'Avenç.

Monserdà situa els seus personatges en un temps i un espai coneguts, els seus, els de la societat barcelonina de la segona meitat del XIX i inicis del XX i ens forneix d'un valuós testimoni dels usos socioculturals de la burgesia barcelonina. Les protagonistes són, especialment, les dones, burgeses, menestrals o obreres que viuen problemàtiques relacionades amb el seu entorn social i conflictes derivats de la seva condició de dones. Els escenaris són, essencialment, barcelonins: la ciutat vella, l'Eixample, els barris més suburbials... i els espais on es desplacen els barcelonins: les torres -Sarrià, Sant Gervasi-, els

balnearis d'estiueig -Larrua/Caldetes-, els nous espais cap on es desplacen les fàbriques -Sant Martí de Provençals...

Els seus personatges femenins es basteixen al voltant de dos models de dona, de dos arquetipus en constant oposició, sense terme mig, sense gaires matisos. Monserdà no vol confondre el seu públic.

D'una banda, el model tradicional de dona que conforma la societat, inconscient, superficial, amb cultura anomenada «d'adorno», preocupada i ocupada en el seu aspecte extern, la dona educada per a ser en funció del marit, que mira la vida amb a través dels models de la novel·la romàntica, la dona que no compren la realitat, que és incapaç d'afrontar les dificultats, acaba tenint una existència buida, amb tota mena de desenganys i desgràcies. En són exemples: Clarita, de "La Montserrat", Rosita Asparó, de "La família Asparó" i Florentina, de "La Fabricanta".

D'una altra, el model independent que proposa Monserdà, una dona intel·ligent, amb una sòlida formació cultural en les lletres, les ciències i les arts, dones capaces d'administrar béns i negocis, amb decisió sobre la seva vida i les seves actuacions, dones equilibrades i amb una vida plena de sentit. Com a personatges emblemàtics: Montserrat Gil, de "La Montserrat" i Antonieta Corominas, de "La Fabricanta".

En els darrers anys de la seva vida es dedicà plenament a la fundació i direcció, d'ençà el 1910, del Patronat per a l'Obrera de l'Agulla, obra en què es va materialitzar el seu compromís social amb un dels sectors de dones més desafortunats, el de les cosidores. La tasca del Patronat pretenia, a grans trets, afrontar la problemàtica originada pel treball a domicili, la producció que es feia a casa, en què s'ocupava mà d'obra femenina, sense horaris, a preu fet, un preu que depenia dels intermediaris i de les fluctuacions de la temporada. Dolors Monserdà intentà, amb el Patronat, omplir les temporades baixes en un taller propi, amb la finalitat d'assegurar les vendes i els encàrrecs a les associades, així com un seguit de serveis com borsa de treball, assistència mèdica gratuïta, fils i cotó a preu de fàbrica... Alhora, la Lliga de Compradores s'encarregava de sensibilitzar les dones per tal que no compressin en establiments que es nodrien dels productes de l'explotació, amb la qual cosa van sorgir les llistes blanques d'establiments. També es preocupaven del progrés cultural de les cosidores. La mateixa Monserdà els dirigí nombroses conferències.

Aquesta tasca inspirà la novel·la, "Maria Gloria", testimoni de la coherència entre el seu pensament i les seves actuacions.

Com a compendi de la seva ideologia no podem deixar d'esmentar "Estudi feminista". "Orientacions pera la dona catalana" (1909), que recull el seu pensament i les seves reflexions al voltant del paper social de la dona. Al llarg de les planes d'aquest estudi, Monserdà exposa la situació de la dona en la societat catalana del moment i analitza els àmbits de vida, acció i participació de la dona tot oferint la seva visió des de l'òptica del feminisme conservador i de la doctrina social de l'Església, derivada de l'encíclica "Rerum Novarum" de Lleó XIII.

D'alguna manera, el seu propi lema resumia els camps d'acció del seu model de dona -LLAR, ART, PÀTRIA, DÉU-, la *família*, com a entorn més immediat en què la dona té un paper fonamental en l'educació dels fills i la transmissió de valors; la *cultura*, a la qual la dona té el dret -i l'obligació- d'accedir, formació que s'ha d'extendre més enllà de la música i el brodat; la *pàtria*, en el sentit de la seva contribució a la societat, especialment -segons l'exemple de la seva vida- des de l'acció social; i la *religió*, conformadora de valors i actituds davant la vida, puntal bàsic i irrenunciable en tots els seus plantejaments.

Dolors Monserdà va morir a Sarrià el 31 de març de 1919, mentre Barcelona era paralitzada per la vaga de la Canadenca.

El seu testament literari, el seu compromís, com a dona i com a escriptora, es pot reflectir en aquests mots que va escriure en "Estudi Feminista":

«Escriure per a la dona i que els meus escrits poguessin ésser-li d'alguna utilitat moral i material, veus aquí els meus ideals literaris.»

(*Barcelona 1845 - 1919*) Activa defensora de la dona, actuava sempre des d'una òptica cristiana de defensa dels valors de la família. Les bases de la seva concepció del paper de la dona les va exposar a 'El Feminisme a Catalunya' (1907) i a 'Estudi Feminista' (1909). Va destacar també com a escriptora de novel·la de caire costumista. Signava normalment Dolors Monserdà de Macià. Fins al 1875, va escriure en castellà, i a partir d'aquesta data ho va fer en català. Va participar assíduament als Jocs Florals, on fou premiada en diverses ocasions.